

ŽENSKE IN ISLAM V URBANEM BURKINA FASU DEFINICIJE IN INTERPRETACIJE POBOŽNOSTI

LIZA DEBEVEC

Članek predstavi in analizira koncepte in interpretacije pobožnosti pri muslimankah v urbanem Burkina Fasu ter jih primerja z razumevanjem enakih konceptov v drugih delih zahodne Afrike. Skoz osebne zgodbe informatork ugotavlja neskladje med diskurzom in prakso in skuša ugotoviti, zakaj posameznice, ki največkrat delujejo v enakih razumevanjskih okvirih, v praksi stvari ne vidijo, in ne počnejo, na enak način.

Ključne besede: islam, ženske, pobožnost, tradicija in sodobnost, Burkina Faso.

This article introduces and analyses concepts and interpretations of piety among Muslim women in urban Burkina Faso and compares them with the understanding of these same concepts in other parts of West Africa. Through personal histories of chosen informants it observes the gap between the discourse and the practice and attempts to understand why these individuals, who most often operate within the same conceptual frames, in practice often do not see or do the things in the same way.

Key words: Islam, women, piety, tradition and modernity, Burkina Faso.

UVOD

V zadnjem času se islam v slovenskih in evropskih medijih pogosto omenja le v kontekstu terorističnih napadov in drugih oblik nasilnega vedenja; ali v razpravi o tem, ali naj se muslimanski skupnosti v Sloveniji dovoli zgraditi džamijo. Muslimani so večinoma predstavljeni enostransko, kot predstavniki nazadnjaške skupnosti, ki ne živi v skladu s spremembami v sodobnem svetu. V članku, ki je zasnovan na podatkih, zbranih v prvi fazi terenskega dela, skušam predstaviti raznovrstnost v razumevanju in prakticiranju islama med ženskami v zahodni Afriki, s poudarkom na urbanem okolju v Burkina Fasu. Najprej bom predstavila različne koncepte pobožnosti, nato pa na podlagi življenjskih zgodb dveh informatork orisala, kako ženske to pobožnost živijo v praksi. Čeprav sem raziskavo o novih oblikah religioznih praks v urbanem Burkina Fasu začela šele v drugi polovici leta 2005, sem pred tem že 18 mesecev živela in raziskovala v muslimanski skupnosti v Bobo-Dioulassu, drugem največjem mestu v Burkina Fasu; del gradiva pa je bil pridobljen že med letoma 2000 in 2003.

Pri raziskovanju uporabljam klasično antropološko metodo opazovanja z udeležbo, ki jo dopolnujem s poglobljenimi intervjuji s ključnimi informatorji ter z analizo gradiva zbranega iz lokalnih medijev (dnevnega časopisja in programov nacionalne televizije), vse

pa primerjam z že znano literaturo o ženskah in islamu v zahodni Afriki. Literature o muslimanskih ženskah v Burkina Fasu skoraj ni, zato so pri primerjalni literaturi uporabljene predvsem študije o muslimankah v sosednjih državah (Niger, Slonokoščena obala, Nigerija, Senegal idr.).

BURKINA FASO IN ISLAM

Muslimani predstavljajo večino prebivalstva v Burkina Fasu, in v mestu Bobo Dioulasso, kjer poteka moja raziskava. Poleg muslimanov živijo v mestu še pripadniki različnih krščanskih ločin, večinoma katoliki, in predstavniki animistične vere. Za razloček od nekaterih drugih delov Zahodne Afrike,¹ v Boboju kakor tudi v drugih delih Burkina Fasa, predstavniki različnih ver uspešno sobivajo v posamičnih mestnih četrtih. So mestne četrti, kjer prevladuje krščansko prebivalstvo, in deli mesta, kjer je večina muslimanskih gospodinjstev, kljub temu pa je mestna populacija bolj ali manj mešana in muslimanski in krščanski sosedje mirno živijo drug ob drugem. Na isti ulici lahko človek opazi mošejo in stojnico s pečeno svinjino. Kristjani obiskujejo poroke pri muslimanih in ti se udeležijo cerkvene poroke svojih znancev.

Večina muslimanskega prebivalstva v Boboju so suniti, manjše so skupine šiitov, vahabitov in tidžanitov. V zadnjem času je vedno več vahabitov (*wahhābī*) ki so povezani s savdsko reformacijo; ženske, katerih moške sledijo vahabi gibanju, se morajo oblačiti skromno in spoštljivo, v črno obleko, ki jih pokrije od glave do pete in brez katere jih ne sme videti noben moški razen moža, očeta ali bratov [LeBlanc 2000: 472–473]. Kljub temu, da se danes nekateri moški in ženske v Boboju odločajo slediti islamskim reformističnim gibanjem, ki imajo svoje korenine v Savdski Arabiji, številni Bobojci prakticirajo islam veliko bolj svobodno; njihova pripadnost islamu je zgolj nominalnega značaja. Islam, ki ga prakticira večina Burkinafascev, bi lahko imenovali *l'Islam à l'africaine* [Roth 1996: 44], saj je način prakticiranja prilagojen elementom iz vsakdanjega in prazničnega življenja v afriških skupnostih. Pogosto so šege in navade, ki se na prvi pogled zdijo muslimanske, v resnici nekakšen amalgam islama, tradicionalnih verstev in lokalnih kulturnih praks [Roth 1996: 49]. Ljudje bolj ali manj spoštujejo zapovedi, ki jih določa Koran, toda ker je velik delež prebivalstva nepismen in ne govori arabsko, je interpretacija teh zapovedi prepuščena imamom in delno ljudem samim. Prav tako na prakticiranje islama vpliva živost avtohtonih afriških verstev. Muslimanke v Burkina Fasu živijo v primerjavi z ženskami v nekaterih drugih afriških državah² večinoma svobodnejše življenje, saj se lahko svobodno gibljejo, se obiskujejo, potujejo in opravljajo različne poklice, ki jim omogočajo dodatni zaslužek.

¹ Tu mislim predvsem severno Nigerijo, kjer so pogosti nasilni spori med muslimanskim in krščanskim prebivalstvom.

² Muslimanke ljudstva Hausa, ki živijo na severu Nigerije in jugu Nigra, imajo veliko bolj omejeno gibanje; po zelo zgodnji poroki so ženske namreč prisiljene ostati na moževem domu in smejo iz hiše

KDO JE POBOŽNA MUSLIMANKA – PRAVILA IN ODMIKI

Islam sestavljajo številna natančno določena pravila, ki naj bi vernice in vernike vodila pri pravilnem pobožnem obnašanju, vendar tako ženske kot moški, ta pravila interpretirajo po svoje in iščejo lastno mesto znotraj omejitev, ki jih postavljajo verski zakoni in ideologija [Dunbar 2000]. Tako kljub podobnostim, ki jih lahko najdemo v načinih samokonceptualizacije muslimank v različnih delih zahodne Afrike, obstajajo različne oblike pobožnosti, ki so značilne za posamične etnične skupine ali celo za posamične vernice v teh skupinah. Te specifične oblike so lahko povezane z elementi tradicionalnih afriških praks, s točno določeno vejo islama, ki ji neka ženska pripada, ali pa morda celo s posamezničino lastno interpretacijo tega, kako naj bi se vedla pobožna muslimanka.

Med osnovno vedênje in navade, ki jih družba sprejema kot dejanja pobožnosti, spada predvsem redno in pravilno opravljanje dnevnega obreda molitve in pa izpolnjevanje drugih verskih zapovedi, ki so določene v petih stebrih islama. Tako mora ženska vsak dan v letu petkrat moliti; molitve in drugih verskih obveznosti se vzdrži le v primeru, da ima menstruacijo,³ je noseča ali doji, oziroma v primeru bolezni. Molitev mora biti opravljena na pravilen način, ki vključuje tudi obredno umivanje. Večina žensk v državah zahodne Afrike je zelo previdna, da vodo, ki jo uporablja za obredno umivanje, ohranja vedno popolnoma čisto. Čeprav praviloma ta voda nikakor ne bi smela biti onesnažena, pa lahko opazimo razlike v stopnji pozornosti, ki jo temu posvečajo posameznice, tudi v eni družinski skupnosti ali na enem dvorišču. Poleg obrednega umivanja, ki ga je treba opraviti neposredno pred vsako molitvijo, morajo ženske paziti tudi na splošno osebno higieno, ki je ključnega pomena za pobožnost ženske. V očeh večine muslimank v Burkina Fasu, ženska, katere telesna higiena je nepopolna, ni in ne more biti resnično pobožna [Debevec 2005a].

Poleg redne molitve in osebne higiene morajo muslimanke skrbeti tudi za to, da so primerno oblečene, saj le tako lahko dosežejo, da jih imajo za pobožne drugi pobožni muslimani. Primerno oblačilo mora biti predvsem skromno in naj bi popolnoma zakrilo telo, vključno z glavo, rokami, rameni in nogami. Obraz, dlani in stopala so lahko vidni. Prav pri ženskem oblačilu je ogromno različnih interpretacij: v zmernih⁴ muslimanskih skupnostih v zahodni Afriki so starejše ženske veliko natančnejše pri upoštevanju teh določil. V Burkina Fasu imajo ženske, ki so že v menopavzi in večinoma molijo v mošeji, okoli glave ovito ruto in v javnosti nosijo tudi tančico, ki prekriva glavo, vrat in ramena. Mlajše poročene ženske

samo v primeru, da morajo k zdravniku same ali pa je bolan njihov otrok, če gredo na obisk k bližnjim sorodnikom, če se udeležijo pogreba, poroke ali ceremonije imenovanja novorojenega otroka [Reverand-Coulon 1993: 68].

³ Po mnenju Barbare J. Callaway, ki je preučevala življenje žensk ljudstva Hausa v Nigeriji, dejstvo, da se ima žensko v naštetih primerih za 'versko nečisto', le še dodatno poudarja idejo o ženski manjvrednosti, ki je že tako dodobra uveljavljena v afriških skupnostih. Meni tudi, da je namen socializacije skoz vero ravno poudarjanje podrejenega položaja ženske [Callaway 1987: 33].

⁴ Prav tako so variacije pri 'strožjih' muslimanskih skupnostih, saj nekatere vahabijke nosijo le črn plašč in ruto, ki skriva vrat in lase, druge zakrijejo ves obraz in pustijo le odprtino za oči, medtem ko nekatere oči prekrijejo s črno tančico in nosijo tudi rokavice in nogavice.

imajo v javnosti glavo in lase vedno ovite z ruto, tančico pa nosijo samo med molitvijo. Čeprav ženske obleka ne naredi pobožne, pa lahko neprimerno oblačilo v očeh opazovalcev sproži dvome o njeni pobožnosti, in ker ima v zahodni Afriki javno mnenje zelo pomembno vlogo pri dokazovanju pobožnosti, so ženske zelo previdne in skrbijo, da jih nihče ne bi zalotil neprimerno oblečene.

Ti znaki pobožnosti so očem vidni, vendar pa obstajajo tudi manj oprijemljivi elementi pobožnosti. Pobožna ženska je tista, ki se obnaša spoštljivo, kar pomeni, da upošteva vse omenjene zapovedi in poleg tega opravlja tudi dobra dela, deli svoje bogastvo z revnejšimi, spoštuje moža in starejše. Spoštljivo ravnanje največkrat pomeni, da mora ženska zavzeti podrejen položaj v odnosu do moških in vseh starejših od nje; izogibati se mora konfliktov in preprirov in se vesti tako, da ne bi osramotila sebe ali svoje družine. Poroka z muslimanom je za muslimansko žensko eden ključnih elementov primerne vedenja. Medtem ko moškemu Koran dovoljuje, da se poroči z nemuslimanko (lahko je judinja, kristjanka ali celo animistka, ne sme pa biti ateistka), se lahko muslimanske ženske poročijo le z muslimani, saj velja, da se mora ženska podrediti možu in če ta ne bi bil musliman, bi lahko prišlo do konflikta interesov med podrejanjem Bogu in možu. V preteklosti je bilo skoraj nemogoče, da bi ženska ostala neporočena ali se potem, ko je izgubila moža (zaradi smrti ali ločitve), ne bi znova poročila. Čeprav je poroka še vedno izredno pomemben obred in si ženske želijo biti poročene [Debevec 2005b], pa danes v urbanem okolju številne ostajajo neporočene in to ni nujno v nasprotju s statusom pobožne in spoštljive ženske. Med ruralnim prebivalstvom v Nigru in drugih delih zahodne Afrike pa so neporočene še vedno izjema [Masquelier 2005]. Pri ljudstvu Hausa, ki živi v Nigru in na severu Nigerije, ni *sprejemljivega družbenega položaja za neporočeno žensko v plodnem obdobju (childbearing age)* [Callaway 1987: 35]. Ženska, ki izpolni svojo vlogo matere in žene in se podredi možu in Bogu, ima večje možnosti, da pride v nebesa. Med ljudstvi Mande iz zahodne Afrike so prepričani, da le ubogljiva žena in dobra mati lahko prenese blagoslov na svoje otroke [Jackson 2004: 164]. Muslimanke v Burkina Fasu so to tradicionalno prepričanje povezale z zapovedjo redne molitve in verjamejo, da lahko le ženska, ki redno moli, prejme večni blagoslov, ki jo vodi v raj, in prenese ta blagoslov tudi na svoje otroke [Debevec 2005 a].

DVE MUSLIMANKI, DVE RAZLIČNI USODI

V zgornjem poglavju sem predstavila osnovne elemente lokalne zahodnoafriške definicije pobožnosti. Tako kakor v različnih zahodnoafriških skupnostih lahko govorimo o različnih definicijah in interpretacijah koncepta pobožnosti, tako najdemo razločke tudi v interpretacijah teh definicij pri posameznikih v Bobo-Dioulassu. Predstavljam osebni zgodbi dveh muslimank, ki vsaka na svoj način skušata živeti in najti svoje mesto znotraj možnosti, ki jih ženskam dovoljujeta muslimanska vera in mandinška tradicija.

Fati Bationo

Fati Koroba iz etnične skupine Dagara je stara 42 let in je bila rojena v muslimanski družini v Bobo-Dioulassu. Njeno domače dvorišče je le ulico stran od dvorišča, kjer je poročena. Do 14. leta je bila Fati marljiva učenka, potem pa so jo bolj od učenja zanimali fantje. Začela se je družiti z njimi in pri 15ih letih zanosila. Otrokov oče je bil star 17 let in je živel v sosednji ulici, vendar ni hotel priznati očetovstva, tako da je Fati prvo leto po porodu s sinom živela neporočena pri svojih starših. Ker je morala skrbeti za otroka, ni mogla nadaljevati s šolanjem. Njen fant Amadou je kmalu zatem priznal očetovstvo, saj ga je k temu bolj ali manj prisilil njegov oče in Fati se je preselila k Amadoujevi družini. Kmalu zatem sta se Fati in Amadou poročila v tradicionalnem muslimanskem in civilnem obredu. Pozneje je Fati rodila še tri sinove, od katerih je drugi umrl pred prvim letom starosti.

Fati je zaposlena na železniški postaji v Bobo-Dioulassu, kjer prodaja vozovnice za potniški vlak, ki vozi na progi Abidjan–Ouagadougou in vsak dan pelje skozi Bobo. Pred nekaj leti, ko ob železniški povezavi še ni bilo težav, kakršne so danes zaradi uporniških vpadov v Slonokoščeni obali, je Fati delala na oddelku za tovarno blago. Od trgovcev, ki so uvažali blago iz Abidjana, je pogosto prejela velike količine daril, predvsem različno sadje, npr. avokado, ananas, banane in pa druga živila. Ta darila, ki jih je v šali imenovala »korupcija«, so pomenila, da je lahko pogosto pripravila dodaten večerni obrok in ga razdelila ljudem na družinskem dvorišču, hkrati pa je lahko darovala hrano tudi sorodnikom, ki živijo zunaj dvorišča. Z darili je ohranjala krog obdarovanja in izmenjave s sorodniki in družinskimi prijatelji, kar ji je prineslo sloves radodarne ženske, ki spoštuje lokalne tradicije, in ji je hkrati omogočilo, da tudi sama lahko pričakuje podobna darila v težjih trenutkih.⁵ Denar, ki ga zasluži s plačo, uporablja za plačilo šolnine za najmlajša sinova in občasno prispeva k nakupu živil za dnevni družinski obrok. Fatijin mož Amadou kljub visoki izobrazbi namreč ni zaposlen in ne prispeva denarja v družinsko gospodinjstvo.

Ko je novembra 2002 zaradi političnih nemirov v Slonokoščeni obali vlak nehal voziti, je Fati zgubila službo, kar je bila precejšnja finančna izguba zanj in njeno družino. Toda Fati je kmalu našla novo delo, tokrat kot blagajničarka v pekarni moževega bratranca. Delo je bilo naporno, saj je morala ostajati v službi pozno v noč, dokler niso prodali vsega kruha, plača pa ni dosegla niti četrte prejšnjega mesečnega dohodka.

Fati se ima za iskreno, pobožno muslimanko in redno moli vseh pet dnevni molitev. Ves čas nosi naglavno ruto, v javnosti pa prek rute še tančico, čeprav je to predvsem navada starejših žensk. To kaže na njeno pobožnost, toda njen način molitve se marsikateremu opazovalcu zdi dokaj nekonvencionalen. V času, ki je namenjen zadnji večerni molitvi, Fati pogosto prinese svoj molilni tepih na verando, kjer je prižgan televizijski sprejemnik, in moli, hkrati pa z enim očesom spremlja dogajanje na zaslonu. Kadarkoli sem podvomila o njeni molilni tehniki in se šalila o tem, da jo bolj zanimajo junaki žajfaste nadaljevanke kakor pa

⁵ Tako obdarovanje je v Afriki vsakdanje. Oliver de Sardan komentira, da je prav možnosti teh 'daril' tista, ki omogoča, da se nezakonita darila, oziroma korupcija, zgubijo v množici [1999: 256]; zaradi tega lahko ljudje, kot je Fati, brez strahu pred sankcijami sprejmejo 'darila' svojih strank.

Alah, je trdila, da je televizija pri molitvi niti najmanj ne moti. Njeni svakinji se občasno obregneta ob to, da moli pred televizijo, vendar nikoli (vsaj na glas) ne podvomita o njeni pobožnosti. Kljub temu, da včasih moli pred televizijo, pa ima Fati v družini in tudi zunaj nje sloves pobožne in predvsem pravične osebe. Mladi v družini jo zelo spoštujejo in pravijo, da je sicer stroga, ampak hkrati tudi poštena, in se nikoli ne razjezi brez razloga.

V času svetega meseca ramazana, se Fati redno posti in je trdno prepričana, da sta molitev in upoštevanje vseh zapovedi islama nujna, da bi si človek zagotovil božji blagoslov. Na vprašanje, zakaj moli, Fati odgovarja, da mora moliti, da bi prišla v nebesa, saj, kot pravi, *tisti, ki ne molijo, ne bodo dosegli naslednjega dne*.⁶ Poleg tega si z molitvijo prizadeva pomagati svojim otrokom, saj je v mandinški kulturi razširjeno verovanje, da sta človekova sreča in uspeh v življenju odvisna od ravnanja njegove matere. Michael Jackson, ki je raziskoval etnično skupino Kuranko v Sierra Leoneu, pravi, da je to *blagoslov, ki ga oseba prejme od svoje matere*, in nadaljuje: *če mati ne izpolni svoje dolžnosti in je lena, nezvesta ali neubogljiva, bo s tem pot po kateri se prenese patrilinealni blagoslov, zaprta in njeni otroci bodo prekleti* [Jackson 2003: 4]. Fati o tem govori kot podrejena in ubogljiva žena in dobra vernica. Meni, da če moški uspe v življenju, ljudje pravijo, da je to zasluga njegove matere, ki da je bila ubogljiva žena in snaha. Po njenem mnenju ima v sporu med ženo in možem vedno prav mož in on je tisti, ki mora imeti zadnjo besedo. Pogosto me je prepričevala, da je ne glede na naravo spora ženska tista, ki mora moža prositi odpuščanja in se s tem ravnati skladno s tradicionalno hierarhijo, po kateri je žena možu podrejena.

Eden od načinov, na katere Fati izraža svojo pobožnost, je tudi občasno udeleževanje srečanj burkinafaške sekcije muslimanskega gibanja Ançar Dine. K temu združenju, ki se podobno kakor vahabiti zavzema za vračanje k tradiciji in spoštovanju osnovnih vrednot islama, jo je povabil možev bratranec, lokalni zastopnik tega gibanja, ki ima korenine v Maliju. Ženske pripadnice gibanja se podobno kot pri vahabitih oblačijo v oblačila, ki čimbolj pokrivajo telo, največkrat imajo čez obleko še plašču podobno tuniko z dolgimi rokavi in zavezano spredaj naglavno ruto, tako da zakrije vrat. Fati meni, da je sodelovanje v tej skupnosti znak uspeha, kar je verjetno povezano tudi z dejstvom, da jo je povabil sorodnik, ki je finančno zelo uspešen; njegov finančni uspeh pa naj bi bil rezultat pobožnosti in spoštovanja islamske tradicije.

Bintou Wattara

Bintou je prvi otrok druge žene muslimana iz Bobo-Dioulassa. Ko se je rodila, je imel njen oče že nekaj otrok s prvo ženo. Zaradi spora med Bintoujino materjo in njeno so-ženo, je Bintou zgodnje otroštvo preživela pri babici v vasi na jugozahodu Burkina Fasa. Pri sedmih letih se je vrnila v Bobo in zaživela z materjo. Po končani osnovni šoli njeni rezultati niso bili dovolj dobri, da bi šolanje nadaljevala v gimnaziji, in se je odločila, da opravi srednješolski tečaj za tajnice. V drugem letu tečaja je kot sedemnajstletnica spoznala vojaka, ki je

⁶ Naslednji dan oziroma 'jutri' je drug izraz za nebesa oziroma posmrtno življenje. V lokalnem jeziku Julia bi se to glasilo *mogo min ti seli, o tina sini soro*.

služil v vojašnici v Boboju. Po nekaj mesecih znanstva sta se romantično zapletla in Bintou se spominja, da je bil zelo prijazen in je dobro skrbel zanjo. Vedno ji je kupoval darila in ji finančno pomagal, kar v očeh burkinafaške ženske pomeni, da jo ima moški resnično rad. Toda njuna zveza ni bila ustvarjena za srečno prihodnost, saj jo je ovirala različna veroizpoved. Bintoujin fant je bil namreč kristjan in njeni starši niso privolili, da bi se njihova hči poročila z nemuslimanom, saj to ni v skladu s Koranom. Položaj je postal še zapletenejši, ko je Bintou zanosila. Ko je ugotovila, da je noseča, je skušala splaviti, vendar so ji to preprečili prijatelji. Čeprav je njen partner sprejel odgovornost za otroka in ji finančno pomagal, so njeni starši, predvsem oče, vztrajno nasprotovali poroki. Bintou se je kljub nasprotovanju še vedno dobivala z vojakom, čez nekaj let ponovno zanosila in rodila še drugo hčer. Fant je še vedno finančno skrbel za otroke, vendar je bil vidno razočaran nad tem, da mu ni rodila sina. To in dejstvo, da so njeni starši še vedno nasprotovali poroki, je verjetno povzročilo, da se je začel dobivati z drugimi ženskami in z Bintou sta se počasi razšla. Bintou od takrat, razen krajših zvez, ni bila v resnejši zvezi z moškim. Danes je stara 37 let in še živi na družinskem dvorišču, v mali dvosobni hiški, skupaj z materino sestro in njenimi otroki. Hčerki živita pri očetovi teti na drugem koncu države. Bintou se preživlja s prodajo blaga in oblek, ki jih v majhnih količinah uvaža iz Malija, vendar je zaslužek dokaj slab, ker večina ljudi kupuje stvari na (brezobrestni) kredit.

Ko razmišlja o preteklosti, Bintou ugotavlja, da je bilo prav, da se ni poročila proti volji staršev, saj se je pokazalo, da moški ni bil dovolj resen in se v primeru ločitve ne bi mogla na nikogar opreti. Bintou spoštuje svoje starše in meni, da lahko škodi njenemu ugledu v verski skupnosti, ker sama ne moli. Ker se boji za prihodnost staršev, je prepričana, da se mora vsaj pretvarjati, da redno moli in je pobožna. Kljub temu pa Bintou ne moli. Pravi, da nima poguma, da bi molila. Ko sem skušala razumeti, kaj je s tem želela povedati, mi je dejala naslednje:

Menim, da mora biti čovek zato, da moli, zadovoljen, oziroma srečen. Kajti če se molitve lotiš poln pričakovanj, potem ne bo nič iz tega. In če želiš pravilno moliti, moraš začeti z jutranjo molitvijo. Jaz pa sem celo noč budna in se premetavam po postelji in razmišljam o svojih problemih. Zaspim šele proti jutru in tako nimam moči, da bi vstala in molila. Ko pa si enkrat zamudil jutranjo molitev, je vse zgubljeno. In to mi jemlje pogum.

Pravi, da ji voljo do molitve jemljejo tudi slabe razmere, v katerih živi. Kot že rečeno, veljajo v islamu stroga pravila glede čistosti vode, s katero se opravlja ritualno umivanje pred molitvijo, in pa tudi o čistosti molilnega tepiha. Ker Bintou živi v natrpani sobi, s številnimi sorodniki, pravi, da je posoda z vodo pogosto umazana in da tepih, ki ga uporabljajo za molitev, služi tudi kot postelja za mlajše otroke, ki se nanj v spanju pogosto polulajo. Večkrat pove, da bi v lastnem stanovanju lažje ohranjala čistočo in bi jo to tudi spodbujalo k molitvi. Vendar se ženska ne more odseliti z očetovega dvorišča, dokler se ne poroči; Bintou pa ni v zvezi, kaj šele, da bi bila zaročena.

Vprašanje o tem, ali so njeni razlogi zgolj izgovori, za nas ni pomembno. Pomembno

pa je, da kljub temu, da meni, da bi morala moliti, ne moli in, da to, da ne moli prizna samo bližnjim prijateljicam. Med ramazanom, ko vsi hodijo molit v mošejo,⁷ tudi ona redno moli z drugimi. Ko se je leta 2002 njena mati pripravljala na romanje v Meko in je živela pri Bintou v Boboju, je Bintou molila z njo vsako jutro. Zanje je izjemno pomembno, da starši ne vedo, da ne moli. Pravi, da upa, da bo še pred njihovo smrtjo zbrala dovolj poguma za molitev, saj se boji, da bi v primeru, da bi umrla pred starši, osramotila družino s tem, da bi starešine, ki molijo ob smrti muslimanov, ne hoteli moliti ob njenem grobu, češ da ni bila pobožna.

Kljub temu da ne moli redno, pa se pogosto v pogovoru in v mislih obrača k Bogu. Pravi, da moli, da bi ji Bog dal dobrega moža, ki ji bi omogočil boljše življenje in ji s tem dal pogum, da bi redno molila. Moli tudi, da bi ji kdo dal boljši prenosni telefon; ko ga še ni imela, je molila zanj. Udeležuje se vseh dogodkov, ki so povezani z verskimi rituali, kot so imenovanje otrok (*deenkuli*), poroke in pogrebi. Trudi se ohranjati vtis ženske, ki spoštuje tradicijo, hkrati pa ne moli in kadar je sama, oziroma v družbi ljudi, ki jim lahko zaupa, pije tudi alkohol. Hkrati pa se Bintou zaveda, da je njeno početje *ne-muslimansko* in v pogovorih, ki jih je v moji navzočnosti imela s svojimi bližnjimi prijateljicami, ki redno molijo, je dejala, da upa, da bo kmalu imela dovolj poguma in volje, da bo molila in ne grešila. Njene prijateljice so pogosto rekle, da za tem, da Bintou ne moli, stoji hudič, ki jo tako preskuša in jo skuša speljati na nepravo pot. Njihova naloga pa je, da ji s primernim, pobožnim vedenjem, dajejo dober zgled, ki jo bo popeljal na pravo pot, da bo začela moliti. Kadar se takole pogovarjajo, se vse strinjajo, da je zelo pomembno, da ženska moli in da je podrejena možu ter mu izraža spoštovanje. Bintou včasih pravi, da je za njeno nesrečno usodo kriva neiskrena politika lokalnih muslimanskih starešin, ki bi, po njenem mnenju, poroki s kristjanom ne nasprotovali, če bi bil dovolj premožen, na drugi strani pa, da je ne glede na možovo obnašanje, ženska tista, ki se mora podrežati, in je ponižnost edino pravilno obnašanje pobožne muslimanke.

NAMESTO SKLEPA: POBOŽNOST, PONIŽNOST IN PODREDLJIVOST – PRISILA TRADICIJE ALI SVOBODNA IZBIRA?

Osebni zgodbi in komentarji obeh informatork so si v nekaterih pogledih precej podobni in kažejo na to, da je njuna podoba o tem, kaj pomeni biti pobožna muslimanka bolj ali manj enaka, kar pa ne pomeni, da obe ravnata enako. Podobnost v njunih izkušnjah se kaže v tem, da sta obe zanosili zelo mladi in da sta takoj po otrokovem rojstvu obe preživljali trenutke negotovosti. Pri Fati ni bilo resnične ovire za poroko in tako se je njena pot nadaljevala na družbeno sprejemljiv način, medtem ko je Bintou nadaljevala življenje neporočene matere in živela v sporu z očetom, ki je nasprotoval njeni zvezi s kristjanom do te mere, da nekaj

⁷ Drugače v mošeji molijo samo moški in starejše ženske.

let ni govoril z njo. Čeprav možnost, da bi se Bintou poročila, ni popolnoma izključena, pa je kljub temu bolj malo verjetna. To pa seveda ne pomeni, da ne bi mogla živeti skladno z islamskimi zapovedmi in se vesti kot pobožna ženska, saj je v urbanem zahodno afriškem okolju dandanes vedno več neporočenih odraslih žensk. Vse neporočene sicer upajo, da se bodo nekoč poročile in tako izpolnile tradicionalno družbeno dolžnost, toda njihova navzočnost je v očeh skupnosti vedno manj moteča, čeprav je neporočena ženska še do pred kratkim predstavljala družbeno nesprejemljiv fenomen.

Informatoriki se torej bolj ali manj strinjata tudi glede definicije pobožne ženske in glede podrejene vloge, ki naj bi jo žena imela v zakonu. Koncept podrejenosti, ki se zahodnim opazovalcem morda zdi precej problematičen, je nekaj povsem normalnega v zahodnoafriških družbah, kjer si bivanja brez hierarhične razdeljenosti v skupnosti sploh ni mogoče zamisliti [Brand 2001]. Ženska podrejenost je pričakovana, toda hkrati islam zahteva od moškega, da za ženo poskrbi tako v gmotnem kakor tudi seksualnem pogledu. V Fatinem primeru je očitno, da mož zanjo v finančnem smislu ne skrbi, saj ni zaposlen, in je ona tista, ki služi. Moževa mati, ki je glava družine, sicer poskrbi za glavni dnevni obrok, toda za vse druge stroške v njuni družini poskrbi Fati. Kljub temu nikoli ne kritizira moža in pravi, da je njena naloga, da je ponižna in da je to, da je brez službe, očitno božja volja in jo kot tako spoštuje. Večina muslimanov in muslimank v Boboju se strinja s tem, da je ne glede na možovo obnašanje, ženska dolžna biti ponižna, saj s tem izraža ne samo svojo vdanost možu, temveč tudi predanost zapovedim islama.

Po gradivu, zbranim v pogovorih z muslimankami in muslimani v Boboju, ne morem trditi, da takšna interpretacija izvira iz islamske tradicije, temveč je kvečjemu rezultat tisočletja dolge afriške tradicije, saj podobno podredljivost opazimo tudi pri ženskah v krščanskih in animističnih skupnostih. Razlika je morda ta, da je večja enakopravnost med spoloma opazna med bolj izobraženimi pari, ki pa so v državi z 80 % nepismenostjo še zelo redki.

Da bi se izognila posploševanju izkušenj muslimank v urbanem Burkina Fasu, sem v članku ponudila izbrani življenjski zgodbi, hkrati pa uvodoma predstavila splošno razširjene predstave o ženski ponižnosti, ki so okvir za razumevanje izbranih pripovedi. Pripovedi sta seveda lahko le izhodišče za razumevanje položaja muslimanskih žensk v urbanem Burkina Fasu. Ko govorimo o pobožnosti med muslimankami v Burkina Fasu, je predvsem pomembna ugotovitev, da v večini primerov ne moremo govoriti o prisilni podrejenosti, saj se po izjavah izbranih posameznic zdi, da gre za svobodno izbiro, ki pa jo zagotovo določajo islamske zapovedi in tradicionalne definicije ženske vloge.

LITERATURA IN VIRI

Brand, Saskia

2001 *Mediating Means and Fate. A Sociopolitical Analysis of Fertility and Demographic Change in Bamako*. Leiden: Brill.

Callaway, Barbara J.

1987 *Muslim Hausa Women in Nigeria. Tradition and Change*. Syracuse: Syracuse University Press.

Debevec, Liza

2005a *Through the food lens. The politics of everyday life in urban Burkina Faso* [doktorska disertacija]. St Andrews: University of St Andrews.

2005b Ženske in tradicionalne in civilne poročne prakse v Burkina.Fasu. Azijske in afriške študije. V: Hrastnik, Nataša (ur.), *Odpri afriški spomin*. Ljubljana: Oddelek za azijske in afriške študije, Filozofska fakulteta (Azijske in afriške študije. Posebna številka; 3): 65–77.

Dunbar, Roberta Ann

2000 Muslim Women in African History. V: Levtzion, Nehemia in Randall L. Pouwells (ur.), *The History of Islam in West Africa*. Athens, Oxford in Capetown: Ohio University Press: 397–417.

Jackson, Michael

2003 *Between Ethnography and Biography* [Seminar na oddelku za Socialno antropologijo]. St Andrews: St Andrews University.

2004 *In Sierra Leone*. Durham in London: Duke University Press.

LeBlanc, Marie Nathalie

2000 Versioning womanhood and Muslimahood. 'Fashion' and the life course in contemporary Bouaké, Côte d'Ivoire. *Africa* 70: 442–481.

Masquelier, Adeline

2005 The scorpion's sting. Youth, marriage and the struggle for social maturity in Niger. *Journal of the Royal Anthropological Institute* 11: 59–83.

Olivier de Sardan, Jean-Pierre

1999 African corruption in the context of globalization. V: Fardon, Richard idr. (ur.), *Modernity on a Shoestring*. Leiden: EIDOS: 247–268.

Reveyrand-Coulon, Odile

1993 Les énoncés féminins de l'islam. V: Bayart, Jean-François (ur.), *Religion et modernité politique en Afrique noire. Dieu pour tous et chacun pour soi*. Paris: Karthala: 63–100.

Roth, Claudia

1996 *La séparation des sexes chez les Zara de Burkina Faso*. Paris: L' Harmattan.

WOMEN AND ISLAM IN URBAN BURKINA FASO DEFINITIONS AND INTERPRETATIONS OD PIETY

This article deals with the differences in the discourse and practice, in definitions and interpretations of the concept of piety among women in urban Burkina Faso and in wider West African context. Traditionally, African societies have had a very developed system of age and gender hierarchy and within this system, it is the women who are always at the bottom of the scale. With the introduction of Islam, which also has very clear notions of woman's inferiority, a women's subordinate position has only been reinforced. A pious and devout Muslim woman is thus one, who respects the Islamic commandments, that is the five pillars of Islam, including the daily prayer and, who acts in a way that does not put her or her family into shame. Acting in this way also includes respecting the husband and being submissive in the marital relationship. Respecting all of these rules would result in the woman receiving a divine blessing and achieving eternal life after death. While women mostly agree on these definitions, the way they live out their Muslimhood and piety in everyday life differs from one individual to another. In the paper, the author introduces personal narratives of two Muslim women and uses them as an example of the different ways women negotiate their position with a Muslim community of Burkina Faso.

Dr. Liza Debevec
Inštitut za antropološke in prostorske študije, ZRC SAZU
Novi trg 2, 1000 Ljubljana, liza.debevec@zrc-sazu.si

Ivanka Počkar

DVE GASI, DVA POLICAJA, STO OBRTNIKOV

Življenje mestnih obrtnikov od sredine 19. stoletja do druge svetovne vojne na primeru Brežic

Avtorica v svoji knjigi riše slikovito zgodovinsko podobo Brežic skozi življenje in delo njihovih obrtnikov in rokodelcev. Počkarjeva natančneje obravnava trinajst obrtnih dejavnosti in devet brežiških obrtniških družin: vsaka družina je predstavljena v pravi monografski popolnosti in pomeni zaključeno študijo, vse skupaj, zlate v zgodbo mesta, pa predstavljajo dragocen etnološki prikaz načina življenja, tipičnega za večino manjših slovenskih mest od druge polovice 19. stoletja do začetka druge svetovne vojne. Knjiga je bogato ilustrišana in dokumentirana.

Izdalo Društvo za ožvitev mesta Brežice. Založili Društvo za ožvitev mesta Brežice, Valvasorjev raziskovalni center Krško in Založba ZRC, ZRC SAZU.

2005, 406 str., 17 × 24 cm, trda vezava, ISBN 961-6568-01-9.

Cena: 6.200 SIT / 25,87 €.

ZALOŽBA ZRC

Novi trg 2, p.p.306, 1001 Ljubljana

tel.: 01/470 64 64, faks: 01/425 77 94

e-pošta: zalozba@zrc-sazu.si

<http://zalozba.zrc-sazu.si>